



HOGESCHOOL ROTTERDAM

DR FRANS SPIERINGS

**DE STAD
ALS
GEVAAR?**

**KANTTEKENINGEN BIJ DE SOCIALE KWALITEIT
VAN ROTTERDAM**



DR FRANS SPIERINGS

**DE STAD
ALS
GEVAAR?**

**KANTTEKENINGEN BIJ DE SOCIALE KWALITEIT
VAN ROTTERDAM**

INHOUD

3	Voorwoord	<hr/>
5	Jong zijn in de stad	<hr/>
9	Vormen van sociale samenhang	<hr/>
11	Jeugd en het grotestedenbeleid	<hr/>
18	Rol van het beroepsonderwijs	<hr/>
23	Onderzoeksprogramma van de Kenniskring	<hr/>
29	Conclusie	<hr/>
31	Geraadpleegde literatuur	<hr/>

Mijnheer de voorzitter, geachte aanwezigen,

Iemand, ik zal haar naam niet noemen, vroeg mij vorige week: "Waartoe voeden wij eigenlijk op? Dat moet jij toch weten? Mijn tegenvraag was: "Bedoel je als vader of als lector?" (Zo kon ik intussen even nadenken.)

Het antwoord dat ik toen gaf, kwam op het volgende neer. In mijn optiek proberen wij jonge mensen mogelijkheden aan te reiken - competenties te laten verwerven - waarmee zij enerzijds hun eigenheid realiseren en anderzijds zich verbinden met andere mensen in hun omgeving, hun straat, buurt of stad. Hier is dus sprake van een spanningsveld, voor sommigen zelfs een probleemveld, dat opgelost moet worden. En dat is niet eenvoudig.

In mijn openbare les zal ik laten zien dat 'de stad' hierbij voor jonge mensen zowel een probleem kan zijn als een oplossing. Voor de meeste jonge mensen is de stad gevaarlijk, maar ook - deels juist daardoor - heel spannend. De stad roept bij hen ambivalente gevoelens op, nú en dat was ook zo in het verleden. Misschien was dat altijd wel een wezenskenmerk van de stad. Ik wil dus niet vluchten in een simpel beeld van de stad. Is de stad gevaarlijk? Als we dat vinden, moeten we daar iets aan doen. Als we vinden dat de stad niet goed genoeg is, moeten we zorgen dat ze beter wordt. Wat heeft de stad aan jongeren te bieden? Is dat voldoende of moet er hard aan gewerkt worden? Beroepskrachten pakken momenteel de problemen die voortkomen uit verschillende levenskansen tussen mensen daadkrachtig aan. Maar is er reden tot tevredenheid, is hun werk effectief? Kunnen we eigenlijk wel iets veranderen en liefst verbeteren aan situaties die voortkomen uit sociale diversiteit?

Om deze vragen te kunnen beantwoorden, analyseer ik twee vraagstukken die jonge mensen die in de stad leven bij uitstek raken: de concentratie van achterstand en onleefbaarheidsproblematiek in de na-oorlogse woonwijken én de integratie van culturele minderheden. 'Minderheden', althans op landelijk niveau! In Rotterdam ligt dat getalsmatig bepaald anders. Deze vraagstukken vormen de omgevingscontext waarin jongerenwerkers in de praktijk moeten werken en waaraan ze een bijdrage tot oplossing leveren. Met jongerenwerkers doel ik dan op onderwijzers op de basisscholen, leraren in het voortgezet onderwijs en dan vooral zij die werken op de praktijkscholen en in het vmbo, de (sociaal) pedagogen, de jeugdwelzijnswerkers bij de welzijnsinstellingen; met andere

woorden de brede beroepspraktijk rond de jeugd.

In mijn onderzoeken stuit ik herhaaldelijk op een gebrekkige aansluiting tussen het stedelijk beleid, de beroepspraktijk en het hoger onderwijs. Ik zal betogen dat een beroepskracht die zijn weg moet vinden in de groeiende diversiteit in de samenleving, beter om moet leren gaan met verschillen tussen groepen. Hij of zij zal kennis moeten hebben van de interculturele pedagogiek. Ook zal ik betogen dat de beroepskracht die een rol wil spelen in de aanpak van achterstanden, zowel over de grenzen van zijn gebied, wijk of buurt als over de grenzen van zijn vak moet kunnen kijken. Interdisciplinair denken en handelen zijn daarbij de kernwoorden.

In mijn betoog zal ik dus een relatie leggen tussen de problemen van de stad en de professionele inzet die daarbij nodig is. De Hogeschool Rotterdam profileert zich als een Rotterdamse instelling; een hogeschool van en voor Rotterdam. Jaarlijks levert de hogeschool duizenden beroepskrachten af, van wie velen in de stad of de onmiddellijke omgeving gaan werken. Deze beroepskrachten moeten nadrukkelijk - wat mij betreft nadrukkelijker - gaan bijdragen aan het oplossen van de samenlevingsproblemen, waarmee jonge mensen worden geconfronteerd. Hun kennis en kunde moeten actueler worden, hun competenties moeten beter aansluiten bij de problematiek van de stad. De Kenniskring Opgroeien in de Stad wil hieraan bijdragen. We doen onderzoek dat bruikbaar is voor de (directe) praktijk. We leiden beroepskrachten op die een bijdrage moeten kunnen leveren aan de sociale integratie in de stad. Kortom, ik presenteer u vandaag het programma van de Kenniskring Opgroeien in de Stad!

¹ Ik dank Katinka Lünemann, Jan Willem Duyvendak en Willem van der Ende voor hun commentaar op eerdere versies van deze tekst.

Jong zijn in de stad

Het kenobject van de Kenniskring Opgroeien in de Stad is de opgroeiende jeugdige in de context van de grootstedelijke samenleving. Tot nu toe wordt nergens in de wetenschap de opgroeiende jeugdige in zijn stedelijke context als kenobject gedefinieerd. Verderop in mijn betoog werk ik drie belangrijke componenten van dit kenobject uit: (1) de sociale vaardigheden die jonge mensen nodig hebben om succesvol op te groeien in een multiculturele school en samenleving, (2) de beperkingen die verbonden zijn met het opgroeien in wijken met een concentratie van ruimtelijke en sociale problemen en (3) de professionele vaardigheden die beroepskrachten nodig hebben om kinderen en jongeren daarbij te helpen.

Ik gebruik het begrip 'kinderen' als ik het heb over de leeftijdsgroep van 0 tot 12 jaar en 'jongeren' als ik het heb over de leeftijdsgroep 13 tot 25 jaar. Als ik spreek over de hele groep, dan gebruik ik de begrippen jeugd, jonge mensen en generaties door elkaar. Over wie gaat het als we spreken over jonge mensen die opgroeien in Rotterdam? Tabel 1 toont enkele cijfers.

Hoe groeien anno 2003 deze jongen mensen op in Rotterdam? In deze stad komen jonge mensen in aanraking met veelkleurigheid en verschil in leefstijlen. Zij ontmoeten er elkaar als dynamische en vitale jongeren, soms studierend, soms werkend, soms de kantjes ervan aflopend. Zij komen er in aanraking met volwassenen die zich aan hen ergeren of die juist een stimulans zijn voor hun persoonlijke ontwikkeling. Ook komen zij op straat en in het openbaar vervoer in contact met mensen met een afwijkend gedrag: verslaafden, daklozen, bedelaars. Sommige jonge mensen hebben zelf problemen: achterstandsjongeren, verwaarloosde jongeren, criminele jongeren. Andere jongeren komen met deze probleemgroepen in aanraking als ze zich door de stad bewegen of als ze naar de stad komen om onderwijs te volgen of er te werken.

Tabel 1**Kinderen en jongeren tot 25 jaar in Rotterdam in 2003**

Aantal jongeren:	23 % van 592.660 mensen (197.720)
Gezin en kind:	30 % van 280.990 huishoudens (83.986)
Kinderopvang:	12.570 kinderen
Aantal basisscholen:	230 (in totaal 54.000 leerlingen)
Psychosociale ontwikkeling < 12 jaar :	16 % licht zorgelijk (20 % v.d. jongens, 12 % v.d. meisjes)
Afstudeerders VWO/HAVO/VMBO:	jaarlijks 6.000
Aantal instellingen beroepsonderwijs:	7 (met 44.000 studenten)
Aantal instellingen hoger beroepsonderwijs:	6 (met 32.000 studenten)
Aantal studenten aan de universiteit:	20.000 studenten
Aantal allochtone jongeren:	64 % van alle jongeren in de stad, vooral in Delfshaven, Feijenoord en Charlois
Aantal werkzoekenden 15 -24 jaar:	4.500 (2.100 mannen, 2.400 vrouwen)
Ontvangers WAO/WAZ/Wajong/WW 15 - 24 jaar:	450 (4,2% van totaal uitkeringsontvangers)
Delicten:	jaarlijks 15.000 incidenten door 10.000 jonge verdachten, 23.000 jonge slachtoffers
Jongeren bij gemeentebibliotheek:	80.000
Sportgebruik:	Groeiend aantal jongeren actief in de sport

In een stad als Rotterdam moeten jonge mensen op hun tellen passen. Er is geweld en het sociale verkeer is onvoorspelbaar en hectisch. In deze context zien we dat veel middenklasse-gezinnen de stad verlaten. Hun kinderen groeien op in de beschutte buitenwijken. Maar als de kinderen eenmaal 18 jaar worden, keren velen van hen weer terug naar de stad, zo tonen de cijfers van het Centrum voor

Onderzoek en Statistiek aan (COS 2003). Rotterdam heeft een vestigingsoverschot van jongvolwassenen - de stad trekt jongeren aan die hier komen studeren - en een vertrekoverschot van jonge gezinnen die zich buiten de stad vestigen. Beide bewegingen zijn begrijpelijk. Jonge gezinnen willen een rustige woonomgeving, een tuintje en een veilige route naar school. Jonge mensen willen volwassen worden, ze zoeken uitdagingen, willen zich scholen, willen vooruitkomen en waar kan dat beter dan in de stad? Rotterdam is voor hen een aantrekkelijke stad; ze kunnen er de wereld ontmoeten. De stad biedt integratiekaders voor jonge mensen omdat alle instituties om je te ontplooien en een goed leven op te bouwen daar aanwezig zijn.

De stad is voor jongerenwerkers uitermate complex. Als vader, stadsbewoner en onderzoeker begin ik me steeds meer te realiseren hoe zwaar het werk van jongerenwerkers is en hoezeer hun beroepsmatige competenties de aandacht verdienen. Naarmate de socialisatie van kinderen en jongeren meer buiten het gezin plaatsvindt, is voor de instituties voor jonge mensen zoals het onderwijs, de sport, het welzijnswerk en de kinderopvang des te meer een taak weggelegd om de opvoeding te ondersteunen. In een stad als Rotterdam, waar kinderen voor hun achtste levensjaar onbegeleid niet veilig de straat op kunnen, wordt van jongerenwerkers een grote inzet gevraagd.

Gelukkig gaat het met de meeste kinderen en jongeren in Rotterdam redelijk goed. Een percentage dat vaak genoemd wordt is dat ongeveer 15% van de jeugd problemen heeft met het opgroeien. Deze groep vraagt speciale aandacht. Het overgrote deel van hen woont in de arme wijken van Rotterdam. De druk op het jongerenwerk in die wijken is groter dan in de rijke en meer welvarende wijken. Het opgroeien in Kralingen leidt nu eenmaal tot een andere jeugd dan in Feijenoord of in Prinsenland.

Jonge mensen die het slecht lukt om problemen in hun leven op te lossen, kunnen terecht komen in de zorg. Zij krijgen daar te maken met het probleem van de fragmentatie in het hulpaanbod. Samenwerking tussen beroepskrachten is met name voor deze jongeren van belang. De jeugdzorg wordt momenteel omgevormd naar een stadsregionale grondslag. De achtergrond van deze keuze is dat instellingen moeten samenwerken om kinderen en ouders een overzichtelijk hulpaanbod te bieden. Als er problemen zijn rond het opgroeien dan mag de hulp

niet in partjes worden verdeeld (Schuyt 1995). Het instellen van de stadsregionale verantwoordelijkheid voor de jeugdzorg moet een antwoord geven op de problematiek van 'meervoudige probleemjongeren'.

In de arme wijken is het conflictpotentieel tussen jongens en meisjes, jongeren onderling en tussen jonge en oudere mensen relatief groot. Kinderen uit grote gezinnen die wonen in kleine portiekwoningen zijn soms buiten, op straat, uit noodzaak (Blokland 1998). Zij zijn op de buitenruimte aangewezen en veroorzaken daar soms overlast. Ook de criminaliteit in deze wijken is hoger dan elders. Er is veel geweld tussen jongeren onderling. Rond jeugdvoorzieningen is de overlast en criminaliteit groot. Probleemjongeren in arme wijken vragen veel aandacht van de politie, het welzijnswerk, de scholen en de woningcorporaties. Een landelijke schatting is dat een groep van 'harde kern-jongeren' (ongeveer 5% van alle jongeren met delictgedrag) verantwoordelijk is voor 70% van de strafbare feiten (Loeber e.a. 2001). De meeste delicten in Rotterdam vinden plaats in Delfshaven, Charlois en Feijenoord (De Jong 1997). In de regionale registraties van delicten zijn allochtone jongeren oververtegenwoordigd. Of dit ligt aan deze jongeren of aan de typen misdrijven die zij plegen, met een grotere pakkans en veroordelingskans, weten we niet. Deze vragen zijn interessant om flankerend te onderzoeken (Politiecorps Rotterdam-Rijnmond 2001).

Het leven van jonge mensen in de arme wijken is dus extra complex. Helaas krijg ik soms de indruk dat de kwaliteit van scholen en het jeugd-welzijnswerk op deze moeilijkste plekken in de stad tekort schiet. In elk geval lijkt de kwaliteit van voorzieningen in de rijke wijken beter. Het is bekend dat in de arme wijken de scholen veelal zwart zijn en het onderwijs daar soms meer een zaak is van toezicht houden dan van lesgeven. Schooluitval is een probleem. Er wordt veel gespijeld. Daarnaast laat het welzijnswerk een hoog verloop onder jongerenwerkers bij buurthuizen zien. Dit roept bij mij de vraag op of de beroepskrachten adequaat zijn toegerust voor de complexe problematiek van jongeren in achterstandswijken.

Mede door de aanwezigheid van een kleine groep probleemjongeren, kijken de bewoners van deze wijken met ambivalentie naar (allochtone) jonge mensen. Je zou kunnen zeggen dat de jeugd de toekomst vormt van de stad. Maar als de jeugd wordt gezien als zorgwekkend menselijk kapitaal of zelfs als een bedreiging van de orde, dan kan het kapitaal zich niet ten volle ontwikkelen. Het valt de stad en

haar instituties momenteel zwaarder om voor haar jongeren te kiezen dan voor de jongeren om voor de stad te kiezen. Dit komt gedeeltelijk doordat het slecht lukt om hardnekkige problemen van een kleine groep jongeren in de stad adequaat aan te pakken. Zij worden gezien als een bedreiging van de sociale samenhang. Laten we dit begrip eens nader bekijken.

Vormen van sociale samenhang

Aan het begrip sociale samenhang zijn meerdere niveaus te onderscheiden. Er kan sprake zijn van samenhang binnen een groep, samenhang tussen groepen en samenhang in een wijk of stad. Groepsvorming hoeft niet ten koste van anderen te gaan (Verkuyten 2003). Maar als er scherpe scheidslijnen tussen groepen worden aangelegd, kan een sterke samenhang binnen een groep aanleiding geven tot het tegendeel van samenhang, namelijk uitsluiting en sociale desintegratie (Komter e.a 2000).

Het vermogen van stedelingen om met verschillen tussen groepen om te gaan, is van belang voor de sociale samenhang. Putnam (1993, 2000) onderscheidt in dit verband drie vormen van sociaal kapitaal die kunnen bijdragen aan sociale samenhang. Dit zijn bonding, bridging en linking sociaal kapitaal, waarmee Putnam duidt op versterking van ten eerste het vermogen tot groepsinterne samenhang, ten tweede samenhang tussen groepen en ten derde samenhang tussen individuen, groepen en instituties (vgl. Schuyt 1997 en Mayo 2001). Wat de thematiek van het opgroeien in de stad betreft, is het verbindend sociaal kapitaal tussen verschillende groepen jongeren, jongeren en ouderen, jongeren en instituties mede bepalend voor een goede identiteitsvorming van jonge mensen. De jeugd in de stad komt frequent met verschillen in aanraking en ze men moet dus over deze verbindende kapitaalsvormen beschikken om constructief met deze verschillen om te gaan. Voor een vitale ontwikkeling van de stad is vooral verbindend sociaal kapitaal dat verschillen tussen jongeren en ouderen - potentiële conflictstof dus - kan overbruggen van belang.

Symbolen zoals vlaggen, kleding, gewoonten en gebruiken benadrukken groepsidentiteiten en dus de overeenkomsten binnen groepen en verschillen tussen groepen onderling. Op zichzelf zeggen deze artefacten niets over het

vermogen en de wens van mensen om groepsidentiteiten te overstijgen. Maar het komt in het dagelijks leven nogal eens voor dat de ene groep aanstoet neemt aan de symboliek van de andere groep.

Duyvendak (2002) voegt in dit verband het begrip 'cognitieve cohesie' toe. Hij stelt: "Nederland heeft geen gebrek aan sociale maar aan cognitieve cohesie." Men weet te weinig van elkaar. Als jongeren en ouderen meer van elkaar te weten komen, kan versterking van de verdraagzaamheid het resultaat zijn. Waar jonge mensen aan de ene kant worden opgenomen in de samenleving door instituties als het onderwijs, de sport, het welzijnswerk en het gezin, zien wij aan de andere kant dat zij als groep cognitief worden buitengesloten. Waar jonge mensen in de jaren vijftig, zestig en zeventig waren vrijgesteld van sommige plichten en psychologisch werden beschermd, lijken zij nu in de stedelijke problemen soms vogelvrij verklaard, omdat zij als groep de schuld krijgen van onveiligheids-gevoelens in de stad. Bepaalde subgroepen, zoals allochtone jeugd (zoals gezegd 64% van 200.000 personen), kinderen in achterstandswijken en kinderen uit probleemgezinnen worden meer buitengesloten dan andere: als individuen participeren zij minder en als groep krijgen zij vaker de schuld van criminaliteit en overlast. Omdat ze over één kam worden geschoren, voelen veel jonge mensen zich buitengesloten. Doorredenerend in deze lijn, kunnen we stellen dat de zo begeerde sociale samenhang in de stad bedreigd wordt door cognitieve afwijzing. Cognitieve afwijzing heeft negatieve gevolgen voor het verantwoordelijkheidsbesef van jonge generaties. Het mechanisme daarbij is: waar je niet bij hoort, ben je niet verantwoordelijk voor; waar je wel bij hoort, ben je ook verantwoordelijk voor. Zo leidt gebrek aan cognitieve integratie tot gebrek aan sociale integratie. Om het sociale belang van de stad voor jonge generaties te kunnen bepalen, is daarom inzicht nodig in het verband tussen sociale en cognitieve integratie. Welke betekenis geven jonge mensen aan sociale relaties? Hoe gaan zij om met verschillen? Hoe kunnen jongerenwerkers sociale en cognitieve relaties tussen jong en oud versterken? Zijn er nieuwe inzichten te ontwikkelen over de wijze waarop jongerenwerkers de wederzijdse verantwoordelijkheids-gevoelens van jong en oud kunnen versterken? Voordat ik deze professionele vragen beantwoord, bespreek ik twee prioriteiten in het grotestedenbeleid. Dit zijn 'integratie' en 'bestrijding van armoedeconcentratie'.

Jeugd en het grotestedenbeleid

In 2003 is een nieuwe convenantsperiode van start gegaan tussen Rotterdam en het Rijk in het kader van het grotestedenbeleid. Het kabinet geeft daarbij de doelstellingen van het beleid aan. Rotterdam krijgt meer vrijheid dan in het verleden om deze doelstellingen te realiseren. Twee prioriteiten in het Rotterdamse grotestedenbeleid zijn: volwaardige integratie van nieuwkomers in de stad en het bouwen van woningen voor middeninkomens in het kader van de stedelijke vernieuwing. Deze prioriteiten zijn ook belangrijk voor de Kenniskring Opgroeien in de Stad. Ten eerste kan worden vastgesteld dat allochtone jongeren getalsmatig dominant aanwezig zijn in de stad: zoals gezegd is 64% van de jonge mensen in Rotterdam van allochtone herkomst. Alle jongeren in de stad krijgen hiermee te maken, omdat zij steeds meer buitenshuis actief zijn. En dus zullen zij in toenemende mate moeten beschikken over competenties om met deze diversiteit om te gaan. Ten tweede geldt dat bij het herstructureren van bepaalde wijken in de stad ruimte vrijkomt die heringericht gaat worden. Daarbij moet aandacht worden besteed aan de plek voor jeugdvoorzieningen en aan de openbare ruimte waarvan jonge generaties in de stad volop gebruik maken. Hieronder geef ik de betekenis aan van integratie en stedelijke herinrichting voor jonge generaties en de bijdrage die onze kenniskring in onderwijs en onderzoek kan leveren om deze processen te ondersteunen.

A. Integratie als uitdaging

De vraag of de integratie is gelukt of mislukt houdt momenteel de publieke opinie bezig. Er zijn veel feiten voor en tegen. Ik noem er een paar. Allochtone jongeren hebben een lager slaagpercentage dan autochtone jongeren. Onder allochtone jongeren is de schooluitval relatief hoog. Allochtone jongeren doen het gemiddeld slechter op de arbeidsmarkt (COS 2003, CBS/SCP 2001). Een landelijke studie onder allochtone jongeren van Keune, die zich baseert op een kennisbestand van 15 jaar onderzoek, laat echter ook zien dat allochtone jongeren op alle fronten een stijgende lijn vertonen, zowel in hun onderwijsprestaties, vermindering van de drop-out, arbeidsmarktpositie, en kennis van de Nederlandse taal. Inmiddels is in belangrijke segmenten van de stedelijke samenleving een allochtone middenklasse aanwezig. Jonge allochtonen maken carrière in de sport, het welzijnswerk, de

politiek, het bedrijfsleven, de media en de showbusiness. Er is dus zeker achterstand, maar deze wordt geleidelijk aan ingelopen. De vooruitgang gaat langzaam maar is onmiskenbaar (Keune e.a. 2002, Duyvendak & Gowricharn 2002).

In de Rotterdamse onderwijsstatistieken zien we het beeld van die langzame vooruitgang terug. Een interessant gegeven daarbij is dat autochtone jongeren in Rotterdam slechtere schoolprestaties leveren dan in de andere drie grote steden (COS 2003). De achterstand in het onderwijs onder Rotterdamse jongeren stelt hoge eisen aan de kwaliteit van onderwijs. Omdat Rotterdam ook nog eens de enige grote stad in Nederland is die verjongt in plaats van veroudert (COS 2003), is de kwaliteit van onderwijs een centraal aandachtspunt. Het gegeven dat de bevolking van Rotterdam steeds jonger en kleurrijker wordt en dat deze percentages blijven stijgen moet het brede beroepenveld van jongerenwerkers in beweging brengen. Twee beelden over integratie en desintegratie in de stad zijn hierbij verhelderend. Het beeld van 'De verborgen stad' zoals verwoord door Engbersen en Burgers (2002) en het beeld van 'De open stad' van Duyvendak (2002b).

Het beeld van 'De verborgen stad' slaat vooral op de manier waarop nieuwe migranten een plek vinden in de stad en hoe ze daarbij gebruik maken van instituties om vooruit te komen. De wereld van etnische ondernemers wordt besproken. Etnische ondernemers hebben het voordeel dat ze kunnen opereren in een etnische markt. Ze verkopen het eigen nationale brood of het speciaal geprepareerde vlees. Ze zetten goedkope arbeid in (kinderen, familie), werken lange dagen en verkopen de producten goedkoop. Dit verschijnsel wordt door onderzoekers evenwel verschillend beoordeeld. Engbersen (R.) ziet een rijk geschakeerd palet aan etnische winkeltjes in de stad. Kloosterman daarentegen ziet veel overlap en weinig vernieuwing (geciteerd in Devolder 2003). In elk geval hebben etnische ondernemers meer sociaal kapitaal nodig dan louter interne groepsbinding om daadwerkelijk vooruit te komen. Ook de verborgen wereld van de illegale migrant wordt besproken. Talrijke illegale migranten in Rotterdam hebben een reguliere baan, dragen belasting en premies af, hebben een ziektekostenverzekering afgesloten. De stad biedt hun een relatieve anonimiteit en een reeks van sociale en minder sociale voorzieningen om vooruit te komen. Velen van hen

staan echter tegelijkertijd bloot aan economische uitbuiting en patronageverhoudingen (vgl. Goderie e.a. 2002). De verborgen stad geeft kinderen te weinig kansen, maar is vooralsnog niet gevaarlijk (Spierings 1996). Het onderwijs, de zorg en de sociale huisvesters worden regelmatig geconfronteerd met de problemen van deze groepen. Beroepskrachten komen in een onmogelijke situatie: zij willen helpen maar mogen dit niet.

'De Open stad' is een beeld waarin de beleving van de eigen afkomst van nieuwe inwoners van Rotterdam, zowel westerse als niet-westerse, wordt verbonden met hun beleving van de stad. Uit onderzoek blijkt dat jonge Turken en Marokkanen in Rotterdam zichzelf weliswaar in de eerste plaats als Turken en Marokkanen zien, maar vervolgens ook als Rotterdammers (Phalet e.a. 2000). Ook autochtone jongeren identificeren zich sterk met Rotterdam. Blijkbaar is de Rotterdamse identiteit goed te combineren met andere identiteiten. Rotterdam blijkt een aansprekende stad voor kinderen en jongeren.

De vraag is waarom? Het is een moderne, trendgevoelige stad waar jonge mensen uit meer dan 160 verschillende etniciteiten samen komen, waaronder Europese, Surinaamse, Kaapverdiaanse, Chinese, Indonesische, Turkse, Marokkaanse, Somalische en Antilliaanse jongeren. De stad fungeert voor veel jonge mensen als huwelijksmarkt. De stad biedt voorzieningen om vooruit te komen: arbeid, cultuur, onderwijs, goedkope woningen. In de fysieke zin is Rotterdam een relatief ruime en open stad. De bebouwing is modern, volgend op het gruwelijke bombardement in de Tweede Wereldoorlog. Rotterdam is de stad die begonnen is met de sociale vernieuwing in Nederland. De stad biedt de laatste jaren ruimte voor multiculturele feesten en optochten. De vele gezichten en de vele verhalen die Rotterdam kent, komen samen in een sociaal-wetenschappelijk concept van mentale openheid.

Kijkend naar de beleving van jonge mensen, heeft de stedelijke identiteit van Rotterdam een bredere reikwijdte dan de stad. Ook jongeren in Berkel en Rodenrijs, Capelle aan den IJssel en Spijkenisse voelen zich gedeeltelijk Rotterdammer. Het fundament van hun Rotterdamgevoel is niet bestuurlijk, maar sociaal (Fortuin e.a. forth coming). Deze Rotterdamse stadsidentiteit biedt aan 200.000 jonge mensen in de stad en nog meer in de regio aanknopingspunten voor hun identiteitsvorming. Zij gaan er stappen, kopen er hun kleren en imago, volgen er

een (beroeps)opleiding, hebben er vrienden of een geliefde. De identificatieprocessen die zich afspelen op het schaalniveau van de stad dragen bij aan de opvoeding van de jeugd (Phalet 2000). Veel jonge mensen hebben binding met Rotterdam; zij zijn trots op hun Rotterdamse identiteit. Deze trots is goed te gebruiken om de sociale samenhang te versterken die de stad én de jeugd nodig heeft om veilig te zijn en je veilig te voelen.

In de publieke discussie wordt momenteel een debat gevoerd over de vraag of Rotterdam inmiddels niet té open is. Bij de gemeenteraadsverkiezingen van 2002 haalde Leefbaar Rotterdam een ongekende verkiezingswinst op basis van een campagne waarbij diverse problemen van Rotterdam, zoals concentratie van achterstand, onleefbaarheid en criminaliteit, in verband werden gebracht met de aanwezigheid van migranten in de stad.

Stemgedrag en protest zijn legitieme manieren om sociale spanningen bespreekbaar te maken. We spreken dan van 'voice', het verwoorden van een ongenoegen (Hirschman 1970). Maar door de generaliserende manier waarop nu soms de discussie wordt gevoerd vraag ik me af of Rotterdam geen vesting dreigt te worden waarin voor allochtone kinderen en jongeren geen plaats meer is. Dit lijkt mij een gevaarlijke ontwikkeling voor de stad. Op den duur zou dit Rotterdam onherbergzaam kunnen maken.

Op dit punt in mijn betoog wil ik een relatie leggen met de recente spreidingsdiscussie die in Rotterdam wordt gevoerd. Het water loopt de bestuurders van sommige deelgemeenten over de voeten. De concentratie van kansarme nieuwkomers in bepaalde wijken ervaren zij als probleem, omdat zij geconfronteerd worden met grote groepen mensen zonder inkomen, onderkomen en opleiding. Kansarme nieuwkomers zoeken die wijken in Rotterdam op waar goedkope en toegankelijke woningen nog voorradig zijn. De markt van huurwoningen zit in Nederland op slot, maar Rotterdam kent nog wijken met goedkope huizen. Dus concentreren de problemen zich daar.

De op zich legitieme behoefte om problemen te spreiden moet nauwkeurig onder woorden worden gebracht. Ten eerste draait het niet om allochtonen, maar om een grote groep kansarmen en een kleine groep criminele jongeren. Ten tweede heeft de concentratie van problemen ook te maken met de keuzen van mensen die wonen in de meer welgestelde wijken en gemeenten in de regio. De problemen

rond jonge criminelen zijn niet te spreiden, want niemand wil deze problemen opvangen en dus is ter plekke een harde aanpak nodig (De Jong 1997, Van San 1998). De problemen rond kansarmen zijn in principe wel te verdelen. Als rijk en arm Rotterdam er belang bij hebben dat de toestroom van kansarmen in goede banen wordt geleid, dan hebben we, als dit niet lukt, het over een gebiedsgebonden solidariteitsprobleem. Overigens zoekt Rotterdam inmiddels naar een gezamenlijke verantwoordelijkheid en solidariteit in de regio. Rijke en arme gemeenten en deelgemeenten kunnen de problemen samen effectiever aanpakken. De burgers in de meer welgestelde gebieden in Rijnmond hebben wel de lusten van de stad maar niet de lasten. Het bouwen van goedkope woningen moet een regionale verantwoordelijkheid zijn om aldus de druk op de stad te ontlasten. Als goedkope woningen alleen maar verdwijnen in de stad, waar blijven dan de mensen die er nu wonen?

Door de vaststelling dat (jonge) Rotterdammers in de regio een gedeelde identiteit hebben, beschouw ik de stad en de omliggende gemeenten als een op solidariteit gebaseerde gemeenschap. Dit is een keuze. Anderen vatten de stad op als een anonieme samenleving, van losse groepen die zich niet met het grotere geheel verbonden voelen. Burgers (2002) spreekt bijvoorbeeld over de 'gefragmenteerde stad'. Hij duidt daarmee op het gegeven dat een stadsbestuur tegenwoordig geen zeggenschap meer heeft over het grotere gebied waarover de feitelijke woningmarkt en de arbeidsmarkt van de stad zich uitstrekken. Maar juist de identificatie met de stad wijst op een gedeeld ethos, een gedeelde cultuur. In de optiek van Zijdeveld (1983) vormen ethos en gemeenschap van een stad tezamen de 'stedelijkheid' van de stad. Die stedelijkheid vormt de bron van energie en creativiteit voor stedelingen en stedelijke instituties om maatschappelijke problemen in de stad en de regio te lijf te gaan (vgl. ook James 2003). Het begrip regionale solidariteit verdient nadere uitwerking. Hieronder ga ik nader in op het probleem van ruimtelijke concentratie van sociale achterstand in Rotterdam.

B. Concentratie van sociale achterstand als uitdaging

Achterstand in de stad, in al zijn vormen, is ruimtelijk geconcentreerd. In Rotterdam zijn van oudsher concentraties aan te wijzen in Schiedamschen, Spangenberg, Tarwewijk en Afrikaanderwijk. Deze wijken staan al jaren in de landelijke top tien van buurten met het hoogste aandeel uitkeringsgerechtigden (50% van de huishoudens of meer) en laagste gemiddelde inkomen (rond de 10.000 euro). Hoewel de armoede in deze buurten een relatief gegeven is, gaat deze gepaard met allerlei problemen in het dagelijks leven, zoals spanningen tussen autochtonen en allochtonen, beperkingen om goed in eigen levensonderhoud te voorzien en problemen met bepaalde instanties (Tesser e.a. 1995; Engbersen e.a. 1996). Als de stad ergens gevaarlijk is, dan is het hier.

De laatste jaren wordt fors geïnvesteerd in het opknappen van woonwijken die met een dergelijke opeenstapeling van fysieke en sociale problemen kampen, de zogenaamde herstructureringswijken. In het kader van de stedelijke vernieuwing wordt getracht aan na-oorlogse woonwijken, met veel flatgebouwen en verpaupering, een fysieke en sociale impuls te geven. Investerings door overheden worden ingezet om private middelen aan te trekken van woningcorporaties en projectontwikkelaars. In een stad als Rotterdam is de herstructurering in volle gang. Er wordt geprobeerd deze wijken weer aantrekkelijk te maken voor zittende en nieuwe bewoners.

In wijken als Charlois, Feijenoord en Delfshaven wonen veel grote allochtone gezinnen. Veel van hen hebben een laag inkomen. Een groot deel van deze gezinnen is echter tevreden over de grote en goedkope woningen waarin ze leven. Wel hebben zij veel klachten over de kwaliteit van de openbare ruimte en de sociale problemen die zich op straat voordoen. Soms is er een grimmig klimaat op school en op straat, veroorzaakt door groepen criminele jongeren. Soms ook is er een gebrekkig toezicht op spelende kinderen doordat beide ouders werken en de oudere broers en zussen op de kleine kinderen moeten letten. Een belangrijk deel van de klachten zijn afkomstig van de aankomende allochtone jonge middenklasse, die vooruit wil maar zich een veel duurdere woning nog niet kan veroorloven. Bouwen voor deze in toenemende mate hoogopgeleide allochtone middenklasse kan een goede manier zijn om de draagkracht van de wijk te versterken en toekomstige middeninkomens aan de stad te binden. Maar er is meer nodig. Veel

scholen in dit soort wijken hebben lage Cito-scores en binnen welzijnsinstellingen is een hoog verloop van personeel waar de kwaliteit van het werk sterk onder lijdt. Investerings in scholen en welzijnswerk in deze wijken lijken daarom onmisbaar om de herstructurering te laten slagen. Goede woningen alleen maken een wijk nog niet aantrekkelijk, er zijn ook goede scholen én voorzieningen nodig.

De herinrichting biedt kansen om werk te maken van het bouwen voor jonge generaties: ruimte voor de jeugd. De sociaal-geograaf Karsten (2001) laat zien dat in stedelijk ontwerp leeftijd als sociaal onderscheidend criterium te weinig wordt toegepast. Een moderne regio als Rotterdam e.o. wordt niet ontworpen voor kinderen en jongeren. In mijn optiek zouden, meer dan nu het geval is, kinderen en jongeren ingezet moeten worden als bron van inspiratie (Spierings & Huygen 2003) bij de invulling van uitleg gebieden voor wonen (Vinex) en bij de vernieuwing van naoorlogse woonwijken (herstructurering). Er is een gebrek aan kennis over het ruimtegebruik van de jeugd in relatie tot hun ontwikkelingsmogelijkheden. Het onderzoek op dit terrein wordt te weinig interdisciplinair aangepakt, terwijl juist interdisciplinaire en vernieuwingsgerichte kennis nodig is. Daarnaast is praktisch toegepast onderzoek schaars en worden de resultaten daarvan slecht ontsloten voor ontwerpers, stedenbouwkundigen en sociale beroepskrachten.

Ik wil het voorbeeld beschrijven van Schiedam, waar het nieuwe stadsdeel Schieveste ontwikkeld gaat worden. Voor de ontwikkeling van Schieveste is een sociale architect aangesteld. Deze nieuwe beroepskracht stimuleert het denken over sociale processen in het gebied tijdens en voorafgaand aan het bouwproces. In de winter van 2003 is een ijsbaan op een braakliggend terrein bij het Stationsplein aangelegd om de sociale processen te stimuleren. Kinderen en jongeren uit de aanliggende wijk Schiedam-Oost hebben hier volop geschaatst. Andere ideeën zijn nog niet uitgevoerd. De betrokkenheid van jonge mensen uit de buurt kan bijvoorbeeld 's zomers worden gestimuleerd door een hutendorp te bouwen in het nog braakliggende terrein. Tijdens open dagen georganiseerd door bouwondernemingen zouden kinderen en hun ouders kunnen klussen en de voortgang van de bedrijvigheid van dichtbij kunnen bekijken. Het belang van het genereren van betrokkenheid bij en binding van jonge mensen aan een gebied, is dat het een effect kan hebben op het verantwoordelijkheidsgevoel van jonge mensen en daarmee op de veiligheid van het gebied. Hierbij bestaat grote

behoefte aan interdisciplinaire professionaliteit om sociale en fysieke processen op elkaar af te stemmen. Het denkwerk dat nodig is om een sociale agenda voor een gebied op te stellen en deze steeds bij te stellen tijdens het planproces is complex. De vaardigheid om steeds nieuwe instrumenten te ontwikkelen en om de sociale kwaliteit op de maat van een gebied te stimuleren, is nog relatief nieuw. De Kenniskring Opgroeien in de Stad wil in samenwerking met de Kenniskring Transurban deze nieuwe vaardigheden verder ontwikkelen. We denken namelijk dat in Rotterdam en omgeving vraag is naar professionele generalisten die de inzichten van vakgebieden welke van belang zijn bij de stedelijke vernieuwing kunnen combineren.

Rol van het beroepsonderwijs

De Kenniskring Opgroeien in de Stad wil de stedelijke vernieuwing versterken door sociale beroepskrachten op te leiden die het werk als sociale architect aankunnen en leuk vinden. Bij de sociale ontwikkeling van herstructureringswijken en uitleggebiieden zijn innovatieve sociale beroepskrachten nodig. Daaraan schort het momenteel. Veldboer heeft hieraan diverse studies gewijd (2002, 2003). Hij maakt de volgende kritische kanttekeningen. Weliswaar is het werkgebied van de welzijnswerker steeds meer territoriaal-gebonden geworden en staat integratie, met een accent op aangenaam gedrag en communicatie in de openbare ruimte (normen en waarden, stadsetiquette) op de voorgrond, maar de welzijnssector toont weinig duurzame expertise, maakt de belofte van nabijheid en laagdrempeligheid niet waar en geeft onvoldoende rekenschap van resultaten. Deze kritiek moet zowel het werkveld als de opleidingen zich aantrekken. Mijn stelling is dat jongerenwerkers in toenemende mate moeten beschikken over interdisciplinaire vaardigheden en beter omgaan met diversiteit. Deze punten werk ik hieronder uit.

1 Versterking van interdisciplinaire vaardigheden

De aandacht voor integrale vraagstukken en gebiedsgerichte interventies is tot op grote hoogte gestegen sinds de invoering van het grotestedenbeleid en de stedelijke vernieuwing. De interdisciplinaire kennis en handelingspatronen om ook effectief gebiedsgericht te kunnen werken zijn schaars. Er ligt een taak voor het

hoger beroepsonderwijs om dit probleem op te pakken. Voor de opleidingen tot jongerenwerker (Pabo, CMV/MWD en Pedagogiek) is de vraag hoe kinderen en jongeren stedelijke ruimte gebruiken en hoe zij binding ontwikkelen met een (nieuw) gebied van belang. Als we ons alleen door architecten laten leiden, dan zal de ruimtelijke kwaliteit en schoonheid bij de stedelijke herinrichting centraler worden gesteld dan de gebruikskwaliteit voor kinderen (en dús ouders).

Om het gebiedsgericht werken te laten slagen moeten interdisciplinaire werkvormen worden ontwikkeld. Architecten en stedenbouwkundige kunnen veel leren van jongerenwerkers als zij een jeugd bestendige ruimte willen ontwerpen. Jongerenwerkers moeten dan wel de gevolgen kunnen inschatten van anderms werk voor het eigen werk. Fortuin en Foolen laten zien dat er nog veel adders onder het gras liggen bij de samenwerking tussen beroepskrachten in de fysieke en de sociale pijler (2001). Zij laten zien dat deze sectoren verschillende logica's kennen. Fysieke problemen hebben een andere tijdshorizon en planbaarheid dan sociale problemen. Fysieke interventies worden lang van te voren gepland, terwijl sociale evenals economische interventies veel meer betrokken zijn op het hier en nu van de dagelijkse leefwereld. Een gebiedsgerichte aanpak vraagt van beroepskrachten samenwerkingsbereidheid, communicatieve vaardigheden en de intellectuele vaardigheid om over de grenzen van hun vak heen te kijken.

Een goede samenwerking tussen beroepskrachten is alleen maar mogelijk indien men respect heeft voor ieders kwaliteiten. We zien nog teveel dat beroepsblindheid ontstaat doordat beroepskrachten onderling gevangen zitten in stereotype beelden van elkaar. De sociale beroepskracht wordt als 'geitenwollen sok' bestempeld en de fysieke beroepskracht als 'stenenstapelaar'. Dit soort niet-productieve typering en belemmeren de groei van interdisciplinaire kennis en praktijken. Het gaat mij hierbij om het algemene inzicht: het combineren van kennissoorten vraagt van beroepskrachten de nodige vakdeskundigheid en communicatieve kwaliteiten. De competentie om over grenzen heen te kijken lijkt nog in de kinderschoenen te staan, maar is voor het kenobject jeugd-en-de-stad van groot belang.

Hierbij maak ik de kanttekening dat niet voor elk probleem een pijleroverstijgende oplossing nodig is. Veel sociale problemen vereisen een sociale aanpak. Denk bijvoorbeeld aan eenzaamheid, burenruzies of opvoedingskwesaties. Dergelijke

problemen gaan om relaties en hebben vooral een niet-materieel karakter. Bij dit soort problemen hoeven natuurlijk geen architecten en stedenbouwkundigen aan de vergadertafel bij te schuiven.

2. Beter omgaan met diversiteit

Beroepskrachten hebben te maken met grote verschillen tussen jongeren. Zij moeten dus over de competentie beschikken om in hun beroepsuitoefening constructief met die verschillen om te gaan. Van Mens-Verhulst (2003) heeft zich hierin verdiept. Verschillen tussen sociale groeperingen kunnen zowel plat als interplex worden uitgelegd. Plat is als een verschil tussen mensen volgens één dimensie wordt gedefinieerd. Wanneer etniciteit alleen als huidkleur wordt opgevat, wordt er een platte benadering van verschil gehanteerd. Verschillen kunnen echter ook gelaagd worden opgevat, bijvoorbeeld door etniciteit op te vatten als een verschijnsel dat zowel een persoonlijke, sociale en culturele dimensie bevat naast een biologische. Ik citeer:

“In veel interventiepraktijken baseert men zich op een plattere versie van etniciteit: één waarin de nadruk ligt op een allochtone minderheid en haar talige en culturele verschillen met de autochtone meerderheid ... de conventies en regels van autochtone kant zijn maatgevend: het ‘andere’ wordt naar de privé-sfeer verwezen.” (p. 27)

Uit dit citaat blijkt dat aan hulp situaties een impliciete sociale ordening kleeft en dat deze ordening een hiërarchie vaststelt alsmede de macht om die hiërarchie te articuleren. Hoe platter een verschil wordt opgevat, hoe gemakkelijker het is om de hiërarchie te bevestigen. Jongerenwelzijnswerkers, pedagogen, onderwijzers en hulpverleners die in de grote stad werken, moeten in staat zijn de rol van maatschappelijke verschillen te erkennen, te letten op overeenkomsten temidden van de verschillen en, althans dit is mijn voorkeur, de verschillen positief te benaderen.

In de Oecumenische Basisschool De Hoeksteen in Pendrecht leren docenten en welzijnswerkers scholieren de sociale competenties aan die zij nodig hebben om te kunnen leren in de multi-culturele klas. De kinderen leren onderhandelen,

conflicten bemiddelen, om te gaan met mensen uit andere culturen dan de eigen. Scholen als De Hoeksteen reageren met dit soort programma's op de snelle verkleuring van de wijk en de diversiteit van de schoolpopulatie. Het vermoeden bestaat dat de teruglopende schoolprestaties verband houden met het feit dat leerlingen niet goed in staat zijn met elkaar om te gaan. Leerlingen moeten bij groeiende onderlinge verschillen beter leren luisteren naar elkaar, gevoelens te herkennen bij zichzelf, ruzies op te lossen, samen te spelen, respect te hebben voor elkaars eigenheid. Toen ik aan het begin van mijn verhaal zei dat wij jonge generaties opvoeden om zich in eigenheid te kunnen verbinden met andere mensen doelde ik onder andere op deze sociale en cognitieve competenties. In de brede school leren welzijnswerkers en leerkrachten elkaar te assisteren om jonge mensen dit soort competenties bij te brengen. Dat is voor veel leerkrachten en welzijnswerkers relatief nieuw. Het (hoger) beroepsonderwijs kan hierbij helpen. Bij het beeld van Rotterdam als 'open stad' gaat het niet alleen om de cognitieve competenties van jongeren. Eigenlijk moeten de cognitieve competenties van alle mensen worden versterkt. De vaardigheden van mensen om identiteiten te combineren en over de grenzen van hun cultuur met elkaar te communiceren zijn goed te versterken als ze jong worden aangeleerd. Volgens de leerlingen in Pendrecht zijn na de invoering van dit lesprogramma verbeteringen te merken op meerdere terreinen: beperking van het pestgedrag, een toename van gevoelens van veiligheid e.d. Door dit soort programma's leren jonge mensen al vroeg samen problemen op te lossen, te communiceren over verschillen en daarmee in wezen interplex om te gaan met culturele verschillen en samenleef problemen. Culturele verschillen zijn een bron van inspiratie bij Opzoomeren. In 2002 zong jong en oud in Rotterdam uit volle borst: "Allemaal, Allemaal, Allemaal Rotterdammers, Allemaal Rotterdammers, Allemaal verschil." Dit Opzoomer-lied benadrukt de identificatieprocessen en is pedagogisch verantwoord voor jong en oud. Mensen moeten niet alleen leren omgaan met andere culturen maar leren omgaan met verschillen, met andersheid (Fortuin e.a. forthcoming). Freud attendeerde op de neiging van mensen om kleine verschillen uit te vergroten, toen hij sprak van het 'narcisme van het kleine onderscheid'. Bij de Kenniskring Opgroeien in de Stad zoeken we naar de faal- en slaagfactoren van interventies waarin interculturele pedagogiek een plaats heeft, bijvoorbeeld bij het onderzoek dat wij

mogelijk gaan doen naar sociale cohesie in Delfshaven. Het is een uitdaging voor het jongerenwerk om culturele uitwisseling tussen jongeren en ouderen, autochtonen en allochtonen op gang te brengen. Deze communicatie is belangrijk om de cognitieve cohesie in de stad te versterken. De kenniskring wil samen met de opleidingen zorgen dat culturele inzichten beter landen in de opleidingen voor sociaal werk, pedagogiek en onderwijs.

Ik wil hierbij twee kanttekeningen plaatsen. Ten eerste, culturele uitwisseling moet van twee kanten komen. Het inzicht sijpelt door dat veel beroepskrachten én hun klanten in complexe transitieprocessen verkeren (Nauta 1995). Nog niet zolang geleden oriënteerden de leraar en de leerling zich op dezelfde Hollandse cultuur. Dat was al moeilijk genoeg voor de Brabanders, Zeeuwen en Friezen. Met de groeiende diversiteit in de Nederlandse samenleving wordt het nog moeilijker. Allochtone jongeren worstelen met de overgang van de ene naar de andere cultuur. Op de Antillen wordt, zoals Notten in zijn bijdrage al beschreef, de leerplicht niet wettelijk afgedwongen. Het is aan de onderwijsinstellingen in wijken waar Antillianen naar school gaan (het welzijnswerk, de gezondheidszorg) om de transities die deze jongeren doormaken te ondersteunen. Aangezien hierbij sprake is van een wederzijdse onbekendheid - noch de leraren, noch de leerlingen kennen elkaars levensbeschouwelijke oriëntaties - is van beide kanten culturele sensitiviteit vereist.

Het instellen van lotgenotengroepen kan behulpzaam zijn om het verbindend sociaal kapitaal tussen individuen, groepen en instituties tot stand te brengen (Daal 2003). De culturele uitwisseling komt in lotgenotengroepen van twee kanten: migranten leren er hoe het onderwijssysteem (welzijnswerk, gezondheidszorg, politie) in elkaar steekt; beroepskrachten leren de culturele patronen van de nieuwkomers kennen. Overigens kunnen ook allochtone zorgconsulenten heel goed verbindingen tussen cliënten en instellingen tot stand brengen (Basisberaad GGZ, jaarverslag 2002, Fidancan 2000).

Een tweede kanttekening die ik wil plaatsen bij de omgang met andersheid is dat kinderen en jongeren niet alleen behoefte hebben aan een positieve benadering van hun eigenheid, maar ook aan een heldere communicatie van regels en verwachtingen. Beroepskrachten moeten helder communiceren met jonge mensen wanneer deze zich niet aan regels en normen houden. Zij moeten streng kunnen

optreden. Zij moeten de verwachtingen van de samenleving kunnen communiceren. Leraren, maatschappelijk werkers en politiemensen moeten de rol van de normatieve professionals beheersen om jonge mensen op weg te helpen in de samenleving. Voor jongerenwerkers in de stad betekent dit eindeloos blijven hameren op de naleving van regels. Jonge mensen kunnen leren als ze veilig zijn en zij voelen zich veilig als zij erbij horen.

Ik ben me bewust dat dit een positieve formulering is. Voor de minder positief gemotiveerde jongeren is een hardere aanpak nodig, bijvoorbeeld sociale dienstplicht, concreet werk (tomatenplukken of zo) en als het nodig is taakstraffen mét begeleiding. De kleine groep 'harde kern jongeren' die verantwoordelijk is voor het overgrote deel van de delicten in de stad moet met een geconcentreerde inzet (met soms uiteenlopende beroepskrachten) worden aangepakt. Ik vind dat concrete problemen met bepaalde groepen jongeren duidelijker benoemd moeten worden en dat we daarbij nadrukkelijk mogen redeneren vanuit het burgerschapsbegrip (rechten én plichten). Met mevrouw Komen (lector Jeugd en Opvoeding aan de Haagse Hogeschool) leg ik overigens een grens bij fysieke straffen: het gevaar van het in gang zetten van een negatieve spiraal is daarbij te groot.

Onderzoeksprogramma van de Kenniskring

De Kenniskring Opgroeien in de Stad geeft onderwijs over en doet onderzoek naar actuele vraagstukken waar het jeugdwelzijnswerk, onderwijs, schoolmaatschappelijk werk en sociaal-pedagogische hulpverlening in Rotterdam elkaar raken. Studenten die ons onderwijspakket volgen doen een onderzoek. De begeleiders - docenten en lectoren - participeren in die onderzoeken. Elk onderzoek wordt afgesloten met een verslag, een artikel in een vaktijdschrift en een advies voor implementatie van de resultaten in beleid, beroepspraktijk en onderwijscurricula.

We hebben de ambitie om de beroepspraktijk rond de jeugd te versterken. Daarom leggen we de nadruk op maatschappelijk relevant onderzoek. We zijn ons bewust dat diverse instellingen meekijken hoe wij dit aanpakken. De stad kijkt mee: is het onderzoek van de hogeschool nuttig en actueel? We zetten onderzoek in als instrument om de beroepspraktijk te verbeteren. Daarmee beïnvloedt onderzoek heel bewust de interventie. Niet het onderzoek staat centraal, maar de interventie,

niet de wetenschap², maar de maatschappij. Het gaat er ons niet in de eerste plaats om de waarde van de interventie te bewijzen, maar om de waarde van de interventie te verbeteren. En de kennis te laten landen in het beroepenveld en het beroepsonderwijs.

De opleidingen aan de hogeschool kijken mee: worden de kenniskringen eliteclubjes die los van de opleidingen gaan opereren of landen de resultaten in de opleidingscurricula? We werken aan een intensieve samenwerking met de opleidingen. Het kost tijd om onze interne dienstverlening te organiseren. Tot dusverre hebben we gezorgd dat docenten bij de kenniskring afkomstig zijn van de initiële opleidingen: pedagogiek, sociaal werk en onderwijs. Zij blijven slechts enkele jaren verbonden aan de kenniskring. Tijdens deze periode (en daarna) streven we ernaar om de opbrengsten van de kenniskring in de initiële opleidingen in te voeren. Daarmee krijgt de opgedane kennis een plaats in de opleiding en worden de onderzoeksactiviteiten ingebed in het initieel onderwijs. Bij de Kenniskring Opgroeien in de Stad staat de koppeling van onderzoek en innovatie centraal. De route gaat van 'the reflective practitioner', 'the practitioner as researcher': de praktijkwerker die reflectiever wil worden, die lifelong wil blijven leren, moet zich aanleren om een practitioner-as-researcher te zijn.

Het type onderzoek dat de studenten en docenten van de kenniskring verrichten, is wat De Jong en Masson ontwikkelingsgericht onderzoek noemen. In het ontwikkelingsgericht onderzoek wordt het reflectief vermogen van de uitvoerende praktijk versterkt en kiest de (sociaal-wetenschappelijk) onderzoeker voor een zekere praktische gerichtheid van het onderzoek (Masson 2002, 2003). We kiezen hiervoor omdat de ontwikkelingen in de grote steden snel gaan en daarmee ook de kennisontwikkelingen. Kennis is steeds minder een voorraadgrootheid en steeds meer een stroomgrootheid. Kennis vormt zich in processen waarin productie, verspreiding en toepassing tegelijkertijd plaatsvinden, en waarin de kennis onmiddellijk ook weer van gedaante verandert (Kenniscentrum Grote Steden 2002). De kenniskring wil in relatie met de praktijk en met universiteiten en andere kennisinstituten zorgen dat de kenniscirculatie wordt versneld. Hieronder zet ik het onderzoeksprogramma uiteen waarmee we dit (studie)jaar bij de Kenniskring Opgroeien in de Stad (KOS) van start gaan.

² *We kijken ook vanuit de verschillende perspectieven van burgers, beroepskrachten en bestuurders naar de onderzoeksmaterie. We zorgen daarbij dat de eenzijdigheid van de informatie van de eerste actor en de eerste onderzoeksmethode gecompenseerd wordt door de tweede en volgende actor en de tweede en volgende onderzoeksmethode. Op die manier zetten we de gebruikelijke onderzoeksmethoden in voor een betrouwbaar en valide onderzoek.*

A. KOS-onderzoeksthema's

Het KOS-onderzoeksprogramma richt zich op diverse thema's. Hieronder behandel ik drie daarvan: een onderzoek naar geweld door en tegen jongeren in Rotterdam, Antwerpen en Lille, een onderzoek naar herstructurering van de wijk Zuidwijk in Charlois en mogelijk een onderzoek naar sociale cohesie in Delfshaven. Steeds ga ik na welke onderzoeksvragen van belang zijn om de komende jaren te beantwoorden.

1. Herstructurering Zuidwijk

Wat betekenen de fysieke en de sociale infrastructuur voor kinderen en jongeren die in Zuidwijk opgroeien? Hebben jonge generaties genoeg beschermde ruimte om te kunnen spelen en leren? De Kenniskring wil graag in opdracht van woningcorporatie Vestia een onderzoek doen naar ruimte voor de jeugd. Doordat Vestia in Zuidwijk aantoonde dat de verantwoordelijkheid van een corporatie verder gaat dan alleen maar de fysieke en ruimtelijke kaders, is Zuidwijk voor de Kenniskring een interessant studiegebied. De rol die de fysieke omgeving speelt bij opgroeiende kinderen is voor Vestia een bijzonder aandachtspunt. In de afgelopen jaren is in Zuidwijk een start gemaakt met het opzetten van een integrale ontwikkelingsvisie voor de herinrichting. In het vernieuwingstraject wordt daarbij nadrukkelijk rekening gehouden met vernieuwing van de voorzieningen voor jongeren en de openbare ruimte in de wijk. Er liggen plannen voor twee brede scholen, een schoolcampus en een medisch centrum. Ik ken geen andere corporaties die de planontwikkeling voor de wijk waarin zij bezit willen herstructureren zo integraal durven aan te pakken.

Bij dit project komen dan ook talloze vragen op die beantwoord zullen moeten worden. Hoe wordt in het voorzieningenaanbod en de inrichting van de openbare ruimte rekening gehouden met de aanwezigheid van jonge mensen? Wat is de plek van jonge mensen in de agendavorming van de wijk? Hoe werken instellingen samen om een gezamenlijke agenda op te stellen. Welke uitwerking hebben ingrepen in de fysieke omgeving op de sociale bindingen tussen ouderen en jongeren en tussen jongeren onderling? Wat is de betekenis van een wijk of een buurt voor de dagindeling en vrijetijdsbesteding van kinderen tot 12 jaar en van jongeren tot 25 jaar? Hoe legt het welzijnswerk contact met nieuwe groepen

kinderen en jongeren in de wijk? Welke activiteiten stimuleert het welzijnswerk voor hen? Welke doelstellingen formuleert het onderwijs voor de jeugd in de wijk?

We starten het meerjarig onderzoek met een conferentie over Ruimte voor de jeugd in opdracht van de stadsregio Rotterdam (portefeuillehouder Jeugdzorg, Arbeidsmarkt en Volwasseneducatie). We werken toe naar implementatie van het instrument sociale wijkvisie in de opleidingen voor bouwkunde en voor sociaal werk (Ouwehand 2001, 2003). We willen dat studenten weten hoe een goed wijkontwerp en een investeringsplan voor een herstructureringswijk eruit ziet, zodat jongerenwerkers in de toekomst kinderen en jongeren gaan betrekken bij de stedelijke vernieuwing. Een goed plan richt zich op de volgende centrale vragen:

1. Welke vitale verbanden zijn er in de wijk aanwezig en hoe behoudt men deze?
2. Hoe voorziet een wijkvernieuwingsplan in de noodzakelijke sociale kwaliteit tijdens en na het verbouwingsproces?

2. Sociale cohesie Delfshaven

Het tweede onderzoeksthema heeft betrekking op de sociale relaties in een straat in Spangen: een zogenaamde hot spot. In het multiculturele Delfshaven wordt gewerkt aan de verbetering van sociale relaties in de straat om het samen wonen, werken en leven van de vele bevolkingsgroepen in goede banen te leiden. Het bestuur van de deelgemeente wijst op het belang van hechte sociale verbanden in straten en buurten om sociale kwaliteit te bevorderen en onveiligheidsgevoelens te bestrijden. Een intensieve benadering van alle bewoners wordt voorgesteld gericht op het analyseren van de (nog) bestaande sociale verbanden/netwerken in de straat om vervolgens een concrete, op iedere situatie toegespitste aanpak te realiseren om sociale relaties te bevorderen. Onze studenten lopen mee met opbouwwerkers.

De achterliggende vragen van het onderzoek zijn: Wat willen bewoners doen om de sociale relaties op straatniveau te bevorderen? Welke ondersteuning vragen zij van politie en opbouwwerk? Is een gevoel van veiligheid voor bewoners voorwaarde om sociale contacten aan te gaan en te onderhouden? Zijn bewoners geïnteresseerd in ruilrelaties, buurtrelaties, interetnische contacten of loyaliteiten in de eigen groep? Wat is de betekenis van concurrentierelaties tussen straat-

bewoners en dealers, verslaafden en overlastgevende jongeren die zich ophouden in de straat? Onder welke voorwaarden voelen kinderen en jongeren in de straat zich verbonden met volwassenen? Hebben kinderen en jongeren in de straat voldoende sociale contacten om zich thuis en op straat veilig te voelen? Wat is de betekenis van de straat voor sociale relaties ten opzichte van de buurt, wijk of stad? Hoe wordt volgens bewoners, en met name jongeren de kwaliteit van sociale relaties bevorderd? Hoe beïnvloedt de komst (en het vertrek) van nieuwkomers de sociale bindingen in de straat? Kunnen beroepskrachten methodieken ontwikkelen die bindingen stimuleren die passen bij groepen die snel doorstromen en die passen bij groepen die in een onderlinge concurrentierelatie met elkaar staan? Kunnen beroepskrachten methodieken ontwikkelen die het contact tussen bewoners in de straat en andere gebruikers van de straat bevorderen? De deelgemeente Delfshaven wil antwoord op deze vragen opdat opbouwwerkers methodieken kunnen ontwikkelen en toepassen om sociale cohesie op straatniveau te bevorderen. Vervolgens werken wij eraan om de kennis over het meten van sociale relaties en de vertaling daarvan in relatiebevorderende methodieken te laten landen in de opleidingen voor pedagogiek en sociaal werk.

3. Geweld door en tegen jongeren

De achtergronden van jongerengeweld zijn belangrijk om nader te onderzoeken. In het onderwijs en op de arbeidsmarkt groeit de groep kansarme jongeren die door het vroegtijdig verlaten van het onderwijs onvoldoende startkwalificaties bezit. Tegelijkertijd neemt de jeugdcriminaliteit ernstige vormen aan en er is sprake van verharding, verjonging en toenemende feminisering onder een kleine groep jeugdige delinquenten. Reden voor de Kenniskring Opgroeien in de Stad om in een vergelijkend onderzoek tussen de steden Antwerpen, Lille en Rotterdam het begrip 'geweld' breed te definiëren. De politie heeft interesse in dit onderzoek. Met de brede definitie doelen wij niet alleen op jeugdcriminaliteit, maar ook op verborgen geweld zoals huiselijk geweld en pestgedrag en op structureel geweld zoals armoede, sociale uitsluiting, discriminatie en schooluitval. De brede definitie is ook belangrijk omdat de uiteenlopende geweldsvormen in de publieke discussie over veiligheid in verschillende mate aandacht krijgen. Straatgeweld krijgt veel aandacht. De aandacht voor huiselijk geweld blijft achter. Voor de

politie Rotterdam-Rijnmond zijn straatgeweld en huiselijk geweld allebei prioriteit. De in totaal 10.000 jeugdigen die verdacht worden van delicten in Rotterdam-Rijnmond in 2001 (in Rotterdam wonen 200.000 jeugdigen) staan tegenover de bijna 25.000 jeugdigen die geregistreerd worden als slachtoffer. Daarbij bestaat nog eens het vermoeden dat er veel verborgen slachtoffers van incidenten van kindermishandeling en huiselijk geweld zijn die niet in de registraties zichtbaar zijn. De verborgen slachtoffers vormen een probleem, omdat snel en efficiënt optreden bij huiselijk geweld ertoe leidt dat in 25 procent van de gevallen het geweld ophoudt. Door onderzoek op basis van een brede definitie van geweld, met behulp van zelfrapportages en slachtoffer-enquêtes willen de Kenniskring Opgroeien in de Stad, de vakgroep Sociologie van de Erasmus Universiteit, de Karel de Grote Hogeschool Antwerpen, de onderzoeksgroep UFSIA van de Universiteit van Antwerpen en de Universiteit van Lille inzicht krijgen in de (gepercipieerde) motieven van daders en de (gereconstrueerde) handelingen van slachtoffers omstreeks het moment dat het geweld heeft plaatsgevonden. Het onderzoek moet antwoord geven op de vraag: Wie pleegt waar een gewelddadige handeling en waarom en wie overkomt het geweld en waarom? We trekken een vergelijking tussen Rotterdam, Antwerpen en Lille en we analyseren daarbij hoe strafbaar geweld, verborgen geweld en structureel geweld met elkaar samenhangen. De methoden die we toepassen zijn ook geschikt om te onderzoeken of kinderen en jongeren actief betrokken kunnen worden bij het nadenken over een effectief beleid over geweld van en tegen jongeren met als doel om 'ontspoord' en crimineel gedrag te voorkomen. Daarbij is het goed de effecten van de grote verscheidenheid aan programma's om het geweld aan te pakken nader te onderzoeken. Welke interventie werkt in welke situatie? Voor wie werkt de interventie en voor wie niet? Hebben actieve burgers nu wel of niet een preventieve werking op criminaliteit en veiligheid op straat? Kunnen beroepskrachten in het onderwijs en het buurtwerk de verbondenheid van jongeren met de gemeenschap stimuleren en op een pro-actieve wijze 'ontspoord' of crimineel gedrag van jongeren tegengaan? Hoe moet de samenwerking tussen politie, opbouwwerker en leraar eruit zien? Opdrachtgever voor dit onderzoek wordt waarschijnlijk de politie Rotterdam-Rijnmond, die een samenwerkingsverband is aangegaan met de politie Antwerpen en de politie Lille op het gebied van drugsbestrijding.

Conclusie

Het oplossen van het spanningsveld tussen eigenheid en verbinding is niet eenvoudig. In mijn openbare les heb ik laten zien dat Rotterdam daarbij zowel een probleem vormt voor jonge mensen, als een oplossing. De stad heeft gevaarlijke trekjes, maar is tegelijkertijd heel aantrekkelijk en spannend. Het presenteren van een simpel beeld lijkt mij dus niet zinvol. Rotterdam biedt jonge generaties alles wat zij nodig hebben om zich te ontplooien - onderwijs, werk, cultuur, ontmoetingen - maar in de stad is veel geweld, weinig ruimte om te spelen en bepaalde groepen worden cognitief buitengesloten. Hoewel Rotterdam kansen biedt om te integreren en vooruit te komen, moet de leefsituatie van veel jongeren in Rotterdam écht beter worden. Wij willen hieraan een bijdrage leveren.

Zoals we hebben gezien, geven stadssociologen aan Rotterdam diverse typering: een gefragmenteerde stad, een open stad, een verborgen stad. Deze beelden vullen elkaar aan.

1. Rotterdam is gesloten en open tegelijkertijd. Sinds jaar en dag trekt de burgerlijke middenklasse weg uit de stad, edoch: hun nageslacht keert terug. Ook heeft de stad voor een grote groep allochtone jongeren een emancipatiefunctie. De stad is dus open. Maar er blijkt ook een grote ontevredenheid te bestaan. Toch is het juist de nadruk op emancipatie die een stad haar stedelijkheid geeft. In vroeger eeuwen emancipeerde de burgerij zich ten opzichte van de adel, de clerus en de boerenstand ... in de stad.
2. Rotterdam is gefragmenteerd en samenhangend tegelijkertijd. Regio-bewoners kunnen profiteren van de voordelen van de stad, maar staan niet te popelen om de problemen van de stad te helpen oplossen. Het grotestedenbeleid en het convenant tussen het Rijk en Rotterdam kan het begin zijn van een proces waarin de slagvaardigheid van de stad vergroot wordt. Hierop moet een proces van stimulering van regionale solidariteit volgen. Het bestuur van Rotterdam vraagt daar momenteel ook aandacht voor.
3. Het verborgen Rotterdam is niet helemaal onzichtbaar; dak- en thuislozen, ex-psychiatrische patiënten en illegalen mogen niet openlijk aanwezig zijn in het straatbeeld (en wat illegalen betreft ook niet in de voorzieningen). Maar in de lokale praktijk wordt wel onderdak en zorg verleend aan deze groepen.

4. Rotterdam heeft een sterk imago onder jongeren, zowel allochtoon als autochtoon, en in de hele regio trekt de identiteit van Rotterdam mensen aan.

De Kenniskring Opgroeien in de Stad wil een bijdrage leveren aan het sociale kapitaal van jonge mensen. Beroepskrachten die met jonge generaties werken moeten in toenemende mate over de grenzen van hun vakgebied heen kijken. Bij het doelgroepenbeleid rond kinderen en jongeren met complexe problemen is een ketenaanpak nodig waarin de voorzieningen zo goed mogelijk samenwerken. Bij de gebiedsgebonden aanpak van sociale problemen in het Grotestedenbeleid bestaat behoefte aan interdisciplinaire professionaliteit over de pijlers heen. In de multiculturele stad moeten beroepskrachten constructief met verschillen leren omgaan.

Vandaag heb ik een onderzoeksprogramma gepresenteerd dat concrete antwoorden wil geven op vragen over actuele problemen in deze stad. Toen ik van mijn andere werkgever het Verwey-Jonker Instituut de kans kreeg om in deeltijd bij de Hogeschool Rotterdam te gaan werken, deed ik dat vanuit de wens om onderzoek beter te laten aansluiten op de praktijk. Ik dank het College van Bestuur van Hogeschool Rotterdam voor de uitdagende opdracht om onderzoek te doen ter versterking van het jongerenwerk en de opleidingen voor jongerenwerkers. Want laten we vooral praktisch zijn. Beroepskrachten kunnen uitermate goed bijdragen aan de versterking van de integratie. De stad is geen gevaar. Maar een kans voor jongeren.

Aan het eind gekomen van mijn les, wil ik Laura bedanken, die zelf ook een uitermate drukke en interessante baan heeft, en Nikki en Jori, m'n lieve kinderen die veel van hun ambities met hun vader willen realiseren. Soms schiet ik uren tekort. Nikki zei laatst: "ben je nog steeds aan het werk haha".

Ik dank u voor uw aandacht en ik hoop dat u straks nog even zult genieten van deze mooie stad.

Geraadpleegde literatuur

- Asbeek Brusse, W., Dalen, H. van & Wissink, B.** (2002) Stad en land in een nieuwe geografie. Maatschappelijke veranderingen en ruimtelijke dynamiek. WRR, voorstudies en achtergronden. Den Haag: V112. Sdu Uitgevers.
- Basisberaad Geestelijke Gezondheidszorg.** Jaarverslag 2002. Rotterdam, Basisberaad.
- Bervoets, E. & W. Stol.** (2002) Marokkanen en Nederlanders over hun wijk. Gedeelde problemen als mogelijkheid voor buurtactivisme. Tijdschrift voor Criminologie, 4 (3).
- Blokland-Potters, T.** (1998) Wat stadsbewoners bindt: sociale relaties in een achterstandswijk. Kampen: Kok Agora.
- Bonfiglioli, S. & U. Mückenberger** (1997) Zeiten der Stadt - von der Vision zur Wirklichkeit. Bremen: Temmen.
- Bourdieu, P.** (1986) 'The Forms of Capital'. In: J.G. Richardson (ed.), Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education. New York: Greenwood Press.
- Burgers, J.** (2002) De gefragmenteerd stad. Amsterdam, Boom.
- Castells, M.** (1997) The information age: economy, society and culture, volume II, The power of identity. Massachusetts: Blackwell.
- Centraal Bureau voor de Statistiek/SCP** (2001) Jeugd 2001 - cijfers en feiten. CBS/2001, Den Haag, CBS/SCP.
- Centrum voor onderzoek en Statistiek** (2003) De staat van Rotterdam 2003. Gemeente Rotterdam.
- Daal, H.J. van** (2003) 'Naar een professionele GGZ-aanpak van migranten-problematiek'. In: Passie voor professionaliteit - onderzoek naar professionele handelingsruimte en vraaggericht werken. Verwey-Jonker Instituut, Utrecht.
- Deben, L. en C.J.M. Schuyt** (2000) Sociale cohesie in Almere - sociale samenhang in een jonge stad. Amsterdam: Universiteit van Amsterdam.
- Devolder, A.** (2003). 'Een lint dat leeft', Tijdschrift voor de sociale sector, maart 2003, 10-13.
- Duyvendak, J.W.** (1997) 'Specie kleeft anders dan cement. Over breekbare en ontbrekende banden'. In: Waar blijft de politiek? Essays over paarse politiek, maatschappelijk middenveld en sociale cohesie. Amsterdam: Boom.
- Duyvendak, J.W.** (2002a) 'Etzioni in postpaars perspectief'. <http://kubnw5.kub.nl/web/FSW/tijdschrift/Etzioni/duyvendk.pdf>
- Duyvendak, J.W.** (2002b) Rotterdam, een open stad. Tijdschrift voor de Sociale Sector, 56, 5, 8-14.
- Eenennaam, A. van** (2003) 'De wetmatigheid van verval.' Zorg en Welzijn, 4/2003, 16-18.
- Elias, N.** (1982) Problemen van betrokkenheid en distantie. Amsterdam, Meulenhoff.
- Engbersen, G. & R. Engbersen** (2001) Buiten spelen in de stad. Rotterdam: Tripiti.
- Engbersen, G., J.C.Vrooman & E. Snel** (1996) Arm Nederland. Het eerste jaarrapport armoede en sociale uitsluiting. Amsterdam, VUGA.
- Fidancan & Van Mechelen.** De allochtone zorgconsulent. Utrecht 2000.
- Fortuin, K. & J. Foolen** (2001) 'Fysiek en sociaal werken aan de wijk: appels en peren' In: R. Hortulanus en J. Machielse. Op het snijvlak van de fysiek en sociale leefomgeving. Het sociaal debat deel 3. Den Haag, Elsevier.

- Fortuin, K. & P. van der Graaf** (forthcoming). De stad verhaalt van de stad (werktitel). Utrecht, Verwey-Jonker Instituut.
- Gemeente Rotterdam** (2001) Projectenoverzicht Opgroeien in Rotterdam 2001.
- Goderie, M., F. Spierings & S. ter Woerds** (2002) Illegaliteit, onvrijwilligheid en minderjarigheid in de prostitutie een jaar na de opheffing van het bordeelverbod. Utrecht, Verwey-Jonker Instituut.
- Gowricharn, R. & J.W. Duyvendak** (2002) Essay Etnische jeugdigen: op koers of op drift. Utrecht: Verwey-Jonker instituut
- Hirschman, A.** (1970) Exit, Voice and Loyalty: Responses to Decline in Firms, Organisations and States. Cambridge: Harvard University Press.
- Holloway & Valentine** (2000) Childrens Geographies - Playing, Living, Learning. London: Routledge.
- Hal, N. van** (2001) Interdisciplinair communiceren en samenwerken'. In: C. Kuiper & M. Balm (red.) Paramedisch handelen. Het ontwikkelen van beroepsattitudes, Utrecht, Lemma BV.
- James, T.** (2003) Duurzame steden zijn adaptief, Cahier Reeks duurzame stedelijke vernieuwing, nr8, 2, Leeuwarden, KEI/NIDO.
- Jong, W. de.** (2002) 'De tafel van Spruit'. Tijdschrift voor de sociale sector, oktober 2002.
- Jong, W. de, F. Steijlen, K. Masson** (1997), Hoe doe je je ding - Antilliaanse jongeren en criminaliteit in de politieregio Rotterdam-Rijnmond. Delft: Eburon.
- Katz, M.B.** (1989) The Undeserving Poor - From the War on Poverty to the War on Welfare. New York, Pantheon Books.
- Karsten, L., E. Kuiper & H. Reubsat** (2001) Van de straat? De relatie jeugd en openbare ruimte verkend. Van Gorcum, Assen.
- Kenniscentrum Grote Steden** (2002) De staat van de stad - Agenda Strategische Kennisthema's Grote Steden 2003-2010. Den Haag.
- Keune, C., & C. van Horssen, m.m.v. R.Gowricharn en J.W. Duyvendak** (2002) Trendstudie allochtone jeugd: vooruitgang of stilstand. Maatschappelijke positie, beleid en onderzoek in de periode 1989-1998. Utrecht: Verwey-jonker Instituut.
- Komter, A. J. Burgers & E. Engbersen** (2000) Het cement van de samenleving - Een verkennende studie naar solidariteit en cohesie. Amsterdam,; AUP.
- Masson, K., S. Karyotis & W. de Jong** (2002) De straat aan de jeugd. Een ontwikkelingsgericht onderzoek naar drie jaar 'Thuis op straat'. Amsterdam,; Aksant.
- Masson, K. & S. Karyotis** (2003) 'Wiebe de Jong, activistisch onderzoeker, onder-zoekende activist of geen van beide?' In: F.Spierings, B.Peper, R.Pieterman, S.Karyotis & A.Zijderveld, Buurt en stad, Delft: Sambabal 2003.
- Mayo, M.** (2001) Developing participative tools to measure social capital: how can capacity-building programmes evaluate their success in building more inclusive social networks. London: Centre for Urban and Community Research, University of London.
- Mens-Verhulst, J. van** (2003) 'Diversiteit als sleutel tot vraagsturing in een gevarieerde samenleving'. Sociale Interventie, 1, 25-34.

- Mückenberger, U. & J. Boulin** (2001) Times of the city - new ways of citizens' involvement. Brussel: BEST.
- Musterd, S. & M. de Winter** (1998) 'Spatial Segregation in European Cities: Problems, symptoms, and policies'. In: H. Priemus, S. Musterd & R. van Kempen (eds.), Towards undivided cities in Western Europe. New challenges for urban policy. Part 7: comparative analysis. Delft: Delft University Press.
- Loeber, R., N.W. Slot & J.A. Sergeant** (2001) Ernstige en gewelddadige jeugddelinquentie. Houten: Bohn Stafleu van Loghum.
- Nauta, L.** (1995) 'Competente burgers'. In: G. Engbersen en R. Gabriëls, Sferen van integratie - naar een gedifferentieerd allochtonenbeleid. Amsterdam: Boom.
- Nederlands Instituut voor Zorg en Welzijn** (2003) Een kwestie van toeval. Nieuwe kansen voor zorg- en opvangvoorzieningen bij herstructurering. Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, Den Haag.
- Ouwehand, A., K. Fortuin, M. Davelaar & R. Kleinhans** (2001) Contourenschets 'Sociale wijkvisie'. Den Haag: Ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieu, Directoraat-Generaal van de Volkshuisvesting.
- Ouwehand, A., K. Fortuin, M. Davelaar & R. Kleinhans** (2003) Leidraad 'Sociale wijkvisie'. Den Haag: Ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieu, Directoraat-Generaal van de Volkshuisvesting.
- Pels, T.** (forthcoming). 'North-Africans: Child rearing in Moroccan Families'. In: M. Dekovic, T. Pels. & S. Model. Unity and Diversity in Child Rearing. Family Life in a Multicultural Society. Mellen Press.
- Peper, B., F. Spierings, W. de Jong, J. Blad, S. Hogenhuis & V. van Altena** (1999a) Bemiddelen bij conflicten tussen burens. Een sociaal-wetenschappelijke evaluatie van experimenten met Buurtbemiddeling in Nederland. Delft: Eburon.
- Politie Rotterdam-Rijnmond** (2001) Criminaliteitsbeeldanalyse Jeugdcriminaliteit (2001), Rotterdam.
- Phalet, K., C. van Lotringen, H. Entzinger** (2000) Islam in de multiculturele samenleving. Opvattingen van jongeren in Rotterdam. Utrecht: Ercomer/Universiteit Utrecht.
- Portes, A.** (1998) 'Social Capital: Its Origins and Applications in Modern Sociology'. Annual Review of Sociology 24.
- Putnam, R.D.** (1993) Making Democracy Work. Civic Traditions in Modern Italy. Princeton, NJ: Princeton UP.
- Putnam, R.D.** (2000) Bowling Alone: the Collapse and Revival of American Community. New York: Simon & Schuster.
- San, M. van** (1998). Stelen en steken - Delinquent gedrag van Curacaose jongens in Nederland. Amsterdam: Het Spinhuis.
- Scheffer, P.** (2000) 'Het multiculturele drama: een repliek'. NRC Webpage 29 januari.
- Schnabel, P.** (2000) 'Vergroting van de maatschappelijke cohesie door versterking van de sociale infrastructuur'. In : R.P. Hortulanus & J.E.M. Machiels (red.). In de marge. Het sociaal debat, deel 1 (21-34). Den Haag: Elsevier bedrijfsinformatie, 2000.
- Schuyt, K.** (1995) Kwetsbare jongeren en hun toekomst: beleidsadvies gebaseerd op literatuurerkenning. Rijswijk: VWS.
- Schuyt, K.** (1997) Sociale cohesie en sociaal beleid; drie publiekscolleges in De Balie. Amsterdam: De Balie.
- Snel, E.** (2003) De vermeende kloof tussen culturen. Enschede, Universiteit Twente.

Sociaal en Cultureel Planbureau (2002) Zekere banden - sociale cohesie, leerbaarheid en veiligheid. Den Haag: SCP.

Spierings, F. (1996) Op eigen kracht - onderzoek naar de leefwereld van logementbewoners, Utrecht: Uitgeverij SWP.

Spierings, F. (1998) 'New ways to help those who do not help themselves'. Professional Social Work, juli, 10-11.

Spierings, F. & B. Peper (2002) 'Effects of Voluntary Mediation in the Neighbourhood: The Dutch Practice'. Employee Assistance Quarterly, 18, 2, 1-28.

Spierings, F. & A. Huygen (2003) 'Kinderen inspireren plannen stedelijke vernieuwing'. Vitale Stad, mei 03, pp.28-30).

Swaan, A. de (1989) Zorg en de Staat. Welzijn, onderwijs en gezondheidszorg in Europa en de Verenigde Staten in de nieuwe tijd. Amsterdam: Uitgeverij Bert Bakker.

Swaan, A. de (1992) 'Sociale voorwaarden voor een multiculturele samenleving'. Jeugd en samenleving, 1992, 1, 15-24.

Tesser, P., C. van Praag, F. van Dugteren, L. Herweijer & H. van der Wouden (1995) Rapportage Minderheden 1995: Concentratie en segregatie. Sociaal Cultureel Planbureau rapportage 123, Den Haag, VUGA.

Veldboer, L. m.m.v. J. Mak (2002) Trends in grootstedelijk welzijnswerk. De thema's, de identiteit, de knelpunten en de keuzes verkend vanuit Rotterdam. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.

Veldboer, L., P. van der Graaf & F. Spierings (2003) 'Welzijnswerkers moeten de straat op'. Vitale Stad, 1, 6-8.

Verkuyten, M. (2003) 'Groepsbindingen en interetnische verhoudingen.' In: Spierings, F., B. Peper, R. Pieterman, S. Karyotis & A. Zijderfeld, Buurt en stad - Liber Amicorum voor Wiebe de Jong, Delft, Sambabal.

Vromraad (1999) Stad en wijk: verschillen maken kwaliteit - Visie op de stad. Advies 13. Den Haag: Ministerie van VROM.

Vromraad (1999) Smaken verschillen: multicultureel bouwen en wonen. Advies 32. Den Haag, Ministerie van VROM.

Wolf, K. (1950) The sociology of Georg Simmel. New York: Free Press.

Zijderfeld, A.C. (1983) Steden zonder stedelijkheid. Cultuursociologische verkenningen van een beleidsprobleem. Deventer: Van Loghum Slaterus.

KANTTEKENINGEN BIJ DE SOCIALE KWALITEIT VAN ROTTERDAM

OPGROEIEN IN DE STAD

DR FRANS SPIERINGS



*is zijn loopbaan begonnen bij de onderzoeksafdeling van de Sociale Dienst in Rotterdam. Hij schreef daar zijn proefschrift *Op eigen kracht*, een onderzoek naar het leven aan de onderkant van de Rotterdamse woningmarkt en de Regiovisie over de maatschappelijke opvang in de regio Rijnmond.*

*Naast zijn functie als afdelingshoofd bij het Verwey-Jonker Instituut, een onderzoeksbureau in Utrecht, is hij lector bij de kenniskring *Opgroeien in de Stad* van de Hogeschool Rotterdam.*

COLOFON

Uitgave: Opgroeien in de stad

Tekst: dr Frans Spierings

Fotografie: Jan Nass

Ontwerp: Works Ontwerpers

Druk: Thieme Media Center
